

УДК 75.022.82:658.2

DOI 10.34142/27091805.2023.4.01.01

© *Дем'янчук Олександр Никанорович*

доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання мистецьких дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Кременець, Тернопільська область, Україна

email: demianchukoleksandr@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6530-5759>

ОСОБЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Мета статті полягає у визначенні особливостей та механізмів модернізації педагогічних умов естетичного виховання підлітків засобами образотворчого мистецтва, аналізі сучасних інноваційних технологій, що використовуються при цьому процесі.

В статті застосовуються теоретичні методи: порівняння, систематизація та узагальнення наукових джерел з питання використання образотворчого мистецтва як засобу естетичного виховання підлітків. Наукова новизна статті полягає в уточненні змісту поняття «естетичне виховання», запропонованні організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективність естетичного виховання підлітків у процесі навчання образотворчому мистецтву.

Визнано позитивну роль суб'єктивного сприймання і переживання творів мистецтва, що дозволяють реалізувати їхній об'єктивний естетичний смисл. Виявлено значущість мисленнєвої активності, здатності підлітків до «співдії», «співпереживання» через образне і понятійне узагальнення. Проаналізовано зв'язок одиничного (конкретно-чуттєва форма, образне узагальнення) і загального (чуттєве сприйняття багатогранної сутності зображуваного явища). Обґрунтовано зміст репродуктивного (фрагментарний і сюжетний підрівні); емоційно-художнього; інтуїтивно-художнього; усвідомлено-художнього рівнів сприймання творів образотворчого мистецтва.

Результати дослідження можуть бути використані у педагогічній практиці роботи основної школи, а також для розробки навчально-методичних посібників, дидактичних матеріалів педагогічних закладів середньої та спеціальної освіти, ЗВО.

Ключові слова: педагогічні умови, підлітки, естетичне виховання, художній образ, образотворче мистецтво.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Організація естетичного виховання підлітків виступає одним із важливих напрямків роботи сучасного вчителя, грамотна реалізація завдань якого неможлива без виокремлення та усвідомлення структурних частин естетичної культури особистості в цілому. Посилення науково-теоретичного інтересу до проблеми естетичного виховання підлітків засобами образотворчого мистецтва є суттєвою ознакою в сучасній світовій педагогічній освіті. Не є виключенням в цьому ракурсі й українська педагогічна думка, яка демонструє скепованість своїх наукових розвідок на досягнення

детермінант сучасного процесу навчання і виховання. Проте для успішного формування художньої культури підлітків потрібно створення науково обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, а саме – організації діяльності гуртків згідно з інтересами школярів, відповідного предметно-просторового середовища, виховних систем, змісту художньо-творчої діяльності вихованців, індивідуальних та вікових особливостей підлітків.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зростанню ефективності педагогічних умов естетичного виховання особистості присвячено низку сучасних досліджень.

Різноманітні аспекти естетичного виховання

шолярів презентовано в роботах Є. Антоновича (1997), С. Жупаніна (1986), Б. Бриліна (2018), О. Сапожнік (2001), В. Рагозіна (2001), І. Паласевич (2015) та інших.

Історичні аспекти теорії та практики естетичного виховання висвітлено в роботах Д.Джолі (1998), Н. Міненко (2012), А.Щербо (1983) та інших.

Доцільним вважаємо й надалі використовувати педагогічний, мистецтвознавчий, психологічний досвід Г.Баталіної (2005), Н.Горобець (1999), Н.Стасюк (2009), М.Дроздової (2006), О.Самойленко (2020), В.Фоміна (2007) та інших.

В дослідженнях С. Кучер розглядаються педагогічні умови естетичного виховання особистості й виокремлюються: поетапність навчально-виховного процесу, посилення мотивації пізнавальної діяльності, удосконалення емоційно-особистісного ставлення учнів до творів живопису, урізноманітнення форм організації занять (2000).

Аналіз існуючих джерел за даною проблематикою не виявив існування в сучасній педагогічній освіті цілісного дослідження механізмів модернізації педагогічних умов естетичного виховання підлітків у процесі навчання образотворчого мистецтва. Поза увагою вчених застаються чимало актуальних питань, що потребують всебічного осмислення та широкої наукової дискусії.

Формулювання цілей та завдань статті.

Мета статті полягає в аналізові особливостей та механізмів модернізації педагогічних умов естетичного виховання у процесі навчання образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Актуалізація проблеми естетичного виховання підлітків у сучасних умовах вимагає переосмислення змісту діяльності вчителя на уроках образотворчого мистецтва. Водночас це переосмислення повинно відбуватися не механічно, в жодному випадку не відкидаючи ті корисні й позитивні здобутки, які існують сьогодні в методиці навчання образотворчому мистецтву, і, відповідно, ті прийоми і методи, які виправдали себе в процесі існуючої системи естетичного виховання.

Сучасні методи викладання образотворчого мистецтва націлюють учителя на розвиток в учнів репродуктивної та продуктивної уяви, вміння бачити, сприймати і розуміти зміст твору мистецтва, сприймати його зацікавлено й емоційно.

Сьогодні, із врахуванням стану розвитку психології й педагогіки абсолютно зрозуміло, що без яскравих і сильних емоційних вражень в процесі спостереження й вивчення особливостей твору

мистецтва неможливим є формування естетичного співпереживання учнів. Без глибоко особистісного, суб'єктивного сприймання і переживання твору мистецтва у свідомості особистості не може реалізуватися і його об'єктивний естетичний смисл (Рудницька О., 2005).

З іншого боку, глибоке й ефективно сприймання твору мистецтва неможливе без активної застосування мисленневих процесів. Сюжетний ряд, характеристика образів твору мистецтва, їхні композиційні взаємовідносини, дають змогу виявленню специфічної мисленої активності школяра, близької до засвоєних ним форм практичної і навчальної діяльності. Цю активність вчені назвали «співдією» аналогічно терміну «співпереживання». Адже учень подумки стає на позицію героя мистецького твору, радіє його успіхам, співчуває невдачам, думає разом з ним і прагне того ж, що й герой, якого він сприймає.

Спостереження за розвитком сприйняття учнів основної школи (5-7 класів) показали, що його розуміння можливе лише через проникнення у світ особистості кожного з них, одночасно спостерігаючи за характером діяльнісної активності. На основі здобутих знань і практичного досвіду підліток вчиться розуміти, відчувати світ навколо, а також себе у світі - свої емоційні й чуттєві реакції. Діяльність підлітка впливає на характер його сприйняття, а також естетичного ставлення до предметів та об'єктів мистецтва (Чихурський А., 2012).

Необхідно також зазначити, що у підлітковому віці вже цілком сформованими є навички споглядання твору мистецтва, розпізнавання художніх образів і часткового усвідомлення їхнього змісту. Проте розуміння системи образів твору мистецтва, його ідеї, свого власного ставлення до неї, оціночна дія та її обґрунтування – ще викликають певні труднощі на цьому етапі розвитку школяра. Тим більше вони ускладнюються психологічними особливостями підліткового віку, коли у школяра ще не має встановленої системи цінностей, він перебуває в пошуку, часто змінює свої зацікавлення, прагне будь-яким чином ствердитися в соціумі й нерідко саме тому віддає перевагу більш вагомим, з його погляду, речам, ніж естетичне сприйняття твору й мистецтво взагалі. Разом з тим, ще деякі труднощі виникають у підлітків з процесом переведення змісту зображеного в категорії символічні, алегоричні, узагальнюючі, оскільки такий процес потребує ґрунтовних знань в сфері мистецтва, залучення низки аналогій, які можна здобути тіль-

ки через збагачення досвіду споглядання творів живопису різних майстрів різних епох тощо, недостатнього підлітку через його вікові особливості. І хоча дослідження науковців, що розкривають питання психічного розвитку молодших школярів, доводять успішність спроб зниження вікового порогу доступності творів мистецтва, проте все ж учені погоджуються з тим, що основним періодом ефективного пізнання творів мистецтва школярами з погляду готовності психіки до абстрактного мислення, вміння порівнювати і узагальнювати, розуміння символіки тощо - це не початкова школа, а власне підлітковий вік (Джола Д., 1998). Саме в підлітковому віці порівняно ясною і осмисленою стає операція образного узагальнення, а також залежна від першого, тому що значно складнішою є операція понятійного узагальнення, пов'язана із потребою оперувати значною кількістю засвоєної інформації про навколишній світ і мистецтво взагалі.

Образне узагальнення, як відомо, передбачає аналіз сутнісних зв'язків між деталями художнього цілого, з яких складається художній образ. У жодному випадку, аналізуючи твір мистецтва, грамотний педагог не може дозволити собі скочуватися до рівня розмови на зразок: «так придумав художник», а «так буває у житті». Адже такий шлях – це шлях в нікуди. Не можна йти манівцями наївно-буквального ставлення до мистецтва. Тому що кожна навіть дуже далека від навколишньої дійсності картина великого художника (а саме такі вивчаються у шкільній програмі) є відображенням світу у всіх його проявах. Однак побачити, яким чином це зроблено і підказати, а при потребі й пояснити учням – саме в цьому полягає функція вчителя (Мартинюк І., 2005).

Підлітковий період характеризується поступовістю переходу від емпіричного сприймання до узагальнюючого. Образне узагальнення формується у конкретно-чуттєвій формі як одиничне. Але одиничне у мистецтві виражає загальне: один художній образ дає учневі можливість чуттєво сприйняти багатогранну сутність зображуваного явища як реальність. Разом з тим, оскільки великого досвіду у підлітків ще немає, тому для розкриття глибоких зв'язків мистецького образу необхідна допомога і керівництво педагога. Це потрібно і для того, щоб продемонструвати школярам можливість різноманітних інтерпретацій одного й того ж художнього явища й переконати учнів у недоцільності однозначного трактування мистецького твору. Адже чим багатшим буде ін-

терпретаційне поле, тим глибшим буде сприйняття і засвоєння мистецького твору.

Навчити підлітка осягати художню умовність мистецького твору, піднімаючись над безпосередністю сюжету і життєвих прототипів картини, можна тільки тоді, коли визріють необхідні психічні передумови. Це, як правило, відбувається у підлітковому віці.

Основним періодом ефективного пізнання творів мистецтва школярами з погляду готовності психіки до абстрактного мислення, вміння порівнювати і узагальнювати, розуміння символіки тощо - це не початкова школа, а власне підлітковий вік. Саме в підлітковому віці порівняно ясною і осмисленою стає операція образного узагальнення, а також залежна від першого, тому що значно складніша - операція понятійного узагальнення, пов'язана із потребою оперувати значною кількістю засвоєної інформації про навколишній світ і мистецтво взагалі (Ревенко І., 2010).

Порівняння твору з іншими, близькими в художньому плані або навпаки контрастними (живопис, музика, література тощо) є, на наш погляд, значно дієвим чинником в цьому відношенні, ніж, наприклад, порівняння з дійсністю. Саме це є принциповим для нашої методики і системи педагогічного керівництва. Далі слідує вербальна компонента, тобто реалізація побаченого і зрозумілого у словесному викладі. При чому, ми притримуємося думки про те, що тут необхідно позбавлятися монологічної форми викладу змісту, як вчителем, так і учнями.

Найбільш оптимальною формою вербальної реалізації естетичного досвіду бачимо вільну дискусію, де педагог виступає модератором розмови, проте неформальної і не із заготовленими наперед відповідями на питання, а розмови, яка носить безпосередній, імпровізований характер. Адже саме тоді вона є цікавою і корисною для учнів і їхнього розвитку. Така непередготовлена розмова сприяє виясненню суті речей, а не отриманню оцінки, вона зберігає інтерес до предмета на відповідному рівні, і дозволяє підлітку відчувати почуття власної гідності у тому, що він активний учасник дискусії, а не маріонетка, яка виконує, надану зверху, їй роль. Учень, який бере участь у такій дискусії відчуває почуття власної відповідальності за результат цієї дискусії, і розуміє, що цей результат залежить і від його думки, тому відповідально ставиться до того, що говорить.

Зрозуміло, що такий спосіб ведення розмови потребує кваліфікованого педагога, наділеного

професійними знаннями, педагогічними, психологічними, який крім усього іншого, наділений відчуттям такту, вольовими якостями, вмінням утримувати інтерес аудиторії тощо. Варто зазначити, що при аналізові творів мистецтва бажано уникати штампів і занадто гучних висновків (Чихурський А., 2016).

Для естетичної оцінки мистецького твору необхідно хоч час від часу пропонувати учням ті твори, які безпосередньо торкаються їхнього життя і відповідають їхньому рівню емоційних реакцій і естетичних потреб. Проте, звісно, діапазон картин і образів – необхідно розширювати. Вести цей процес необхідно поступово. Пізнавальні потреби повинні задовольнятися одночасно із отриманням естетичного задоволення. Тому що відпаданню одного чи іншого чинника в такому випадку загрожує оптимальному ходу навчального процесу.

Зазначимо, що відомі наступні рівні сприймання і розуміння мистецьких творів: репродуктивний (фрагментарний; сюжетний) та продуктивний (емоційно-художній; інтуїтивно-художній; усвідомлено-художній) (Роменець В., 2001).

Ці рівні не залежать від віку школярів. Вони досягаються індивідуально і вказують на зростання ступеня сприйняття учнями творів мистецтва. У цих рівнях відображаються не кількість знань і вмінь, а якість у розумінні й створенні творів мистецтва. Межі між рівнями умовні, рухливі, разом з тим кожний рівень має свої особливості.

Репродуктивний рівень відображає засвоєння сюжету і подієвого ряду мистецького твору без творчої переробки сприйнятого за відсутності будь-якого узагальнення. Учнями сприймаються лише найпростіші зв'язки твору. Вони роблять зусилля, щоб запам'ятати те, що сприймають, за своїти самі факти – образи й символи, проте не їхній зміст. Це сприймання формальне, без задіяння особистісно-емоційних особливостей психіки. Воно ґрунтується на зовнішніх ознаках.

Фрагментарний підрівень зазвичай властивий учням, які погано усвідомлюють сприйняте. Роблячи великі зусилля, учень не може охопити основних взаємозв'язків твору. Він оперує окремими деталями, героями, явищами. Сприйняті образи сприймаються як сигнали, що актуалізують життєві враження. Окремі уявлення не складаються в загальну картину.

Сюжетний підрівень відрізняється від попереднього повнішим сприйманням картини в її контекстно-сюжетних зв'язках. Картина і ма-

люнок сприймаються, як повідомлення, що має, передусім, часову послідовність. Діти запам'ятовують образи твору, вибудовуючи їх у сюжетний ряд. Різниця між твором мистецтва і тривіальним малюнком – не фіксується і не осмислюється.

Сприймання на емоційно-художньому рівні відрізняється яскраво вираженою емоційністю, особистісним зацікавленням учня у зображених об'єктах і подіях, його активним співпереживанням героям, їхнім вчинкам тощо. Емоційність сприймання властива всім рівням. Але на цьому рівні вона виражена особливо яскраво і повно, як і пропущення змісту картини через призму власних емоцій і переживань. Художнє узагальнення здійснюється в цьому випадку через усвідомлене залучення особистого емоційного досвіду.

Інтуїтивно-художній рівень характеризується не тільки повнотою сприймання і самостійністю осмислення мистецького твору, але й із задіянням при цьому інтуїції. Пояснення змісту картини має характер здогадки, увага учня спрямована на оцінку сприйнятого. Школярі виділяють окремі образи, прагнуть розгадати їх художній зміст.

Усвідомлено-художній рівень сприймання картини можна назвати цілісно-аналітичним. У цьому випадку учні демонструють розуміння якості зображеного, шукають глибокого розуміння образного змісту твору. Оцінюючи зображення, вони диференціюють виразові засоби, прийоми, елементи майстерності художника, безпомилково відрізняють головне від другорядного, рельєф від фону тощо (Дем'янчук О. та ін., 2017).

В цілому вікова динаміка розуміння мистецького твору підлітками може бути представлена як шлях від співпереживання конкретному герою, емоційну оцінку художнього образу чи твору до вживання у образ, і через ряд аналітичних операцій, які коригують емоційну складову сприйняття, – прихід до свідомого розуміння особливостей композиції, системи засобів виразності твору, осмислення та інтерпретації художнього образу, намацування позиції художника, порівняння цього художнього твору з іншими відомими їм, та осмислення місця твору у своїй картині світу. Але пройти цей шлях підлітку під силу тільки за допомогою вчителя. У зв'язку з цим завдання вчителя можна визначити в таких напрямках:

- 1) разом з учнями закріпити первинні перцептивні враження;

- 2) допомогти уточнити й усвідомити суб'єктивне сприймання картини, зіставивши його з об'єктивною логікою і структурою побудови мис-

тецького твору.

У процесі викладання образотворчого мистецтва вчитель використовує різні інформаційні технології, що є необхідною умовою збагачення художньо-культурного рівня його вихованців, їх постійно оновлювальної інформаційної компетентності.

Вчитель залучає своїх вихованців до використання інформаційних технологій в рамках дисципліни, а також – орієнтує їх на використання сучасних інформаційних та інтерактивних засобів навчання в самоосвіті, позашкільній роботі, підготовці до конкурсів тощо.

Науковці виокремлюють шість рівнів реалізації педагогічних умов навчально-виховної діяльності: примусовий, пасивно-виконавський, активно-виконавський, особистісно-груповий, колективно-груповий та колективний – від найменш ефективного для результатів педагогічного процесу (примусового) – до найефективнішого (колективного) (Дем'янчук О. та ін., 2017).

Ці рівні реалізації педагогічних умов залежать не тільки від типу особистості вчителя, але й від особливостей учнів класу, їх можливості та здатності до колективної й діалогічної співпраці у творчій діяльності.

Висновок. Аналіз існуючих наукових досліджень та досвід педагогічної роботи вказує, що переважаючими є активно-виконавський рівень реалізації педагогічних умов естетичного виховання підлітків засобами образотворчого мистецтва. Тому необхідно покращувати рівень реалізації педагогічних умов естетичного виховання підлітків через залучення «педагогіки співробітництва», «захоплюючого навчання», різноманітних ігрових методик, розширення позакласної роботи.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є висвітлення змістових складових педагогічних умов реалізації естетико-виховного впливу в процесі навчання і виховання підлітків у галузі художньої культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Дем'янчук, О.Н., Чихурський, А.С., Берлач, О.П. (2017). Естетизація навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату: *монографія*. 219 с. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13077/1/estetizacija_monograf.pdf

Джола, Д.М. (1998). Теорія і методика естетичного виховання школярів / Д.М. Джола, А.Б. Щербо: навч.-метод. посібник. 78 с.

Дроздова, М.А. (2006). Психологія мистецтва: навч.посібник для студентів. 104 с. <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/524/1/Психологія%20мистецтва.pdf>

Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наук. пр. / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. 2012. 560 с. http://eprints.zu.edu.ua/13575/1/ЗБИРНИК%20праць%20Естетичне%20виховання_A.pdf

Кучер, С.Л. (2000). Формування цілісного світосприйняття підлітків засобами народного образотворчого мистецтва. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: Вип. 19. 73-78 https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=6VnKLewAAAAJ&view_op=list_works&sortby=title

Мартинюк, І. (2005). Естетичне виховання: теорія і методологія. 158 с. <https://uhsp.edu.ua/personnel/martynyuk-anatolij-kyrylovych/>

Професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва : теоретичний аспект : колективна монографія / [М.О. Пічкур, Г.І. Сотська, О.В. Семенова та ін.]. 2017. 390 с. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8391/1/MONOGRAFIJA%20OM.pdf>

Ревенко, І.В. (2010). Художньо-естетичне виховання підлітків як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школі*, №13. 181-186 <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2010/13/33.pdf> 2010,

Роменець, В. А. (2001). Психологія творчості : навч. посіб. [2-ге вид., доп.]. 288 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Romenets_Volodymyr/Psykholohiia_tvorchosti/

Рудницька, О.П. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 153 с. <https://bohdan-books.com/upload/iblock/560/560fc615be7f2c4f530c49a60f4b5fc4.pdf>

Самойленко, О.І. (2020). Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції : монографія 236 с. <https://musicologicalschool.com/wpcontent/uploads/2023/03/СамойленкоПСИХОЛОГІЯМИСТЕЦТВА-preview-2-1.pdf>

Стасюк, Н.А. (2009). Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки*. № 5. 23 – 31. :<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/46-33-11.pdf>

Фомін, В. В. (2007). *Індивідуальний підхід в естетичному вихованні учнівської молоді у навчальних закладах України другої половини ХІХ–початку ХХ століття* (Doctoral dissertation, автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00. 01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки, 20 с.

Чихурський, А.С. (2012). Педагогічні умови естетичного виховання підлітків засобами образотворчого мистецтва (історичний та естетико-педагогічний аспект, огляд джерел). *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Спецвипуск 8. Ч. II, С.263-269 <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13525/3/chyhur.pdf>

Чихурський, А.С. (2016). Естетизація навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : [Дис...канд. пед. наук: 13.00.01, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки]. 265 с. http://eprints.zu.edu.ua/20304/1/dys_Chuhurskij.pdf

REFERENCES

Dem'yanchuk, O.N., Chykhurs'kyu, A.S., Berlach, O.P. (2017). Estetyzatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu zahal'noosvitn'oyi shkoly-internatu [Aestheticization of the educational and educational process of a comprehensive boarding school]: monohrafiya. 219. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13077/1/estetyzacia_monograf.pdf [in Ukrainian]

Drozdova, M.A. (2006). Psykholohiya mystetstva [Psychology of art]: navch.posibnyk dlya studentiv. 104. <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/524/1/Психологія%20мистецтва.pdf> [in Ukrainian]

Dzhola, D.M. (1998). Teoriya i metodyka estetychnoho vykhovannya shkolyariv [Theory and methods of aesthetic education of schoolchildren]. /D.M. Dzhola, A.B. Shcherbo:navch.-metod. posibnyk. 78. [in Ukrainian]

Estetychne vykhovannya ditey ta molodi: teoriya, praktyka, perspektyvy rozvytku [Aesthetic education of children and youth: theory, practice, development prospects]: zbirnyk nauk. pr. / za red. O. A. Dubasenyuk, N. H. Sydoruk. 2012. 560. http://eprints.zu.edu.ua/13575/1/ЗБИРНИК%20праць%20Естетичне%20виховання_A.pdf [in Ukrainian]

Kucher, S.L. (2000). Formuvannya tsilisnoho svitospryuunyattya pidlitkiv zasobamy narodnoho obrazotvorchoho mystetstva [Formation of a holistic worldview of teenagers by means of folk art]. *Pedahohika i psykholohiya formuvannya tvorchoyi osobystosti: problemy i poshuky*: Vyp. 19. 73-78 https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=6VnKLewAAAAJ&view_op=list_works&sortBy=title [in Ukrainian]

Martynyuk, I. (2005). Estetychne vykhovannya: teoriya i metodolohiya [Aesthetic education: theory and methodology]. 158 <https://uhsp.edu.ua/personnel/martynyuk-anatolij-kyrylovych> [in Ukrainian]

Profesiyna pidhotovka maybutn'oho vchytelya obrazotvorchoho mystetstva : teoretychnyy aspekt [Professional training of the future teacher of fine arts: theoretical aspect]. : kolektyvna monohrafiya / [M. O. Pichkur, H. I. Sot's'ka, O. V. Semenova ta in.]. 2017. 390 s. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8391/1/MONOGRAFIJA%20M.pdf> [in Ukrainian]

Revenko, I.V. (2010). Khudozhn'o-estetychne vykhovannya pidlitkiv yak psykholoho-pedahohichna problema [Artistic and aesthetic education of teenagers as a psychological and pedagogical problem]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii ta zahal'noosvitnii shkolakh.*, №13. 181-186 <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2010/13/33.pdf> 2010 [in Ukrainian]

Romenets', V. A. (2001). *Psykholohiya tvorchosti* [Psychology of creativity]: navch. posib. [2-he vyd., dop.]. 288. [in Ukrainian]

Rudnyts'ka, O.P. (2005). *Pedahohika: zahal'na ta mystets'ka* : navch. Posibnyk [Pedagogy: general and artistic]. 153. <https://bohdan-books.com/upload/iblock/560/560fc615be7f2c4f530c49a60f4b5fc4.pdf> [in Ukrainian]

Samoylenko, O.I. (2020). *Psykhohihiya mystetstva: suchasni muzykoznavchi proektsiyi* [Psychology of art: modern musicological projections]: monohrafiya. 236. <https://musicologicalschool.com/wpcontent/uploads/2023/03/СамойленкоПСИХОЛОГІЯМИСТЕЦТВА-preview-2-1.pdf> [in Ukrainian]

Stasyuk, N.A. (2009). Estetychne vykhovannya molodshykh shkolyariv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva [Aesthetic education of younger schoolchildren by means of visual arts]. *Pedahohychny nauky*. № 5. 23-31 <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/46-33-11.pdf> [in Ukrainian]

Fomin, V.V. (2007). *Indyvidual'nyy pidkhid v estetychnomu vykhovanni uchniv'skoyi molodi u navchal'nykh zakladakh Ukrayiny druhoi polovyny XIX–pochatku XX stolittya* [An individual approach to the aesthetic education of student youth in educational institutions of Ukraine in the second half of the 19th to the beginning of the 20th century] (Doctoral dissertation, avtoref. dys. na zdobuttya naukovoho stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00. 01 Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky, 20 s. [in Ukrainian]

Chykhurs'kyy, A.S. (2012). Pedahohichni umovy estetychnoho vykhovannya pidlitkiv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva (istorychnyy ta estetyko-pedahohichnyy aspekt, ohlyad dzherel) [Pedagogical conditions of aesthetic education of teenagers by means of visual arts (historical and aesthetic-pedagogical aspect, review of sources)]. *Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu Spets.vypusk*, 8. CH. II, 263-269. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13525/3/chyhur.pdf> [in Ukrainian]

Chykhurs'kyy, A.S. (2016). Estetyzatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu zahal'noosvitn'oyi shkoly-internatu (kinets' KHKH – pochatok XXI stolittya) [Aestheticization of the educational and educational process of a comprehensive boarding school (end of the 20th - beginning of the 21st century)]: [Dys....kand. ped. nauk: 13.00.01, Skhidnoyevropeys'kyy natsional'nyy universytet imeni Lesi Ukrayinky]. 265. http://eprints.zu.edu.ua/20304/1/dys_Chuhurskij.pdf [in Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 01.03.2023
Рекомендовано до друку / Accepted: 19.04.2023

DOI 10.34142/27091805.2023.4.01.01

© *Oleksandr Demjanchuk*

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Methodology of Teaching Arts Disciplines Department, Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko

Kremenets, Ternopil region, Ukraine

email: demianchukoleksandr@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6530-5759>

FEATURES OF AESTHETIC EDUCATION OF TEENAGERS USING FINE ARTS

The purpose of the article is to determine the features and mechanisms of modernization of pedagogical conditions of aesthetic education of adolescents by means of fine arts, to analyze modern innovative technologies used in this process.

Methods and methodology. The methodological basis and an important principle of aesthetic education at the present stage is the idea of an integrated approach, which in the implementation of the system of aesthetic education has a double meaning: the system of aesthetic education should be built on the basis of artistic images that constantly interact with each other in the process of influencing the adolescent, that is, the need for close interaction of art on the basis of interdisciplinary connections is organized; aesthetic education as education by means of the visual arts and by means of reality should become an organic part of the process of aesthetic education. Theoretical methods are used in the article: comparison, systematization and generalization of scientific sources on the use of fine arts as a means of aesthetic education of adolescents.

The scientific novelty of the article is to clarify the content of the concept of «aesthetic education», to propose organizational and pedagogical conditions that ensure the effectiveness of aesthetic education of adolescents in the process of teaching fine arts.

Results. The positive role of subjective perception and experience of works of art, which allow to realize their objective aesthetic meaning, is recognized. The significance of thinking activity, the ability of adolescents to «co-action» and «empathy» through figurative and conceptual generalization is revealed. The relationship between the individual (specific sensory form, figurative generalization) and the general (sensory perception of the multifaceted essence of the depicted phenomenon) is analyzed. The content of the reproductive (fragmentary and plot sublevels); emotional-artistic; intuitive-artistic; and conscious-artistic levels of perception of works of fine art is substantiated.

The results of the study can be used in the pedagogical practice of primary schools, as well as for the development of teaching aids, didactic materials for pedagogical institutions of secondary and special education, higher education institutions.

Keywords: pedagogical conditions, adolescents, aesthetic education, artistic image, fine arts.